

22. Ухов А. Е. Проблематизация истины в классической и неклассической эпистемологии : системность и вопрос о соотношении знаний и действительности : Дис. ... канд. философ. наук по спец. : 09.00.01 / А. Е. Ухов. – Иваново, 2015. – 167 с.

23. Карякин Е. А. Формирование истинности приговора в состязательном судебном производстве : вопросы теории и практики / под науч. ред. А. П. Гуськовой. – М. : Издательство «Юрлитинформ», 2007. – 224 с.

24. Воскобитова Л. А. Вопросы познания в современном уголовном судопроизводстве / Л. А. Воскобитова, С. Б. Россинский // Криминологический журнал Байкальского государственного университета экономики и права. – 2015. – № 1. – С. 130–143.

УДК 343.13

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПОВНОВАЖЕННЯ КЕРІВНИКА ОРГАНУ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

MANAGERIAL POWERS OF THE HEAD OF PREJUDICIAL INVESTIGATION

**Нестеренко О.С.,
аспірант**

Національна академія Служби безпеки України

**Щербина Л.І.,
к.ю.н., с.н.с.,**

головний науковий співробітник науково-організаційного центру

Національна академія Служби безпеки України

Стаття присвячена сучасному стану нормативно-правового регулювання організаційних повноважень керівника органу досудового розслідування. Значна увага приділена удосконаленню визначення терміну «організація досудового розслідування», аналізу його складових елементів та особливостям реалізації повноважень названого керівника у сфері організації досудового розслідування.

Ключові слова: керівник органу досудового розслідування, організаційні повноваження, процесуальні повноваження, організація досудового розслідування.

Статья посвящена современному состоянию нормативно-правового регулирования организационных полномочий руководителя органа досудебного расследования. Значительное внимание уделено усовершенствованию определения термина «организация досудебного расследования», анализу его составляющих элементов и особенностям реализации полномочий названного руководителя в сфере организации досудебного расследования.

Ключевые слова: руководитель органа досудебного расследования, организационные полномочия, процессуальные полномочия, организация досудебного расследования.

This article addresses the current status of the legal and regulatory framework for managerial powers of the head of a prejudicial investigation authority which, according to the Ukrainian criminal and procedural legislation, includes Chief of the Head Investigation Office, Investigation Office, Investigation Department, National Police Department, security authority, tax legislation compliance supervision authority, authority of the State Bureau of Investigation, detectives' unit, internal supervision of the National Anti-Corruption Bureau of Ukraine, and their deputies who act within their scope of duties.

So that the head of the prejudicial investigation authority could fulfill their duties properly, they are provided with procedural and managerial powers regulated by the Criminal Procedural Code of Ukraine and agency-related regulations, respectively. However, the Ukrainian legislation lacks the regulatory definition of the «prejudicial investigation arrangement». For this purpose, the authors pay proper attention to improvement of the above term definition and analysis of its components. In particular, it is demonstrated that prejudicial investigation arrangement is provided through employment of the amount of interconnected managerial elements including analysis, planning, organization, regulation, prediction, and control.

It is established that one must distinguish between arrangement of investigation unit management and arrangement of prejudicial investigations of crimes in the above head's activity. It is defined that a scope of procedural powers of the head of a prejudicial investigation authority does not depend on the level of their title, meanwhile a scope of managerial powers is directly correlated with both the title held by the head and a particular department.

It is demonstrated that for the purpose of proper arrangement of prejudicial investigation, the head of an investigation unit employs a complex of all granted powers both procedural and managerial, to provide fast, full and objective investigation of criminal offences.

Key words: head of prejudicial investigation authority, managerial powers, procedural powers, prejudicial investigation arrangement.

Згідно п. 8 ч. 1 ст. 3 КПК України керівником органу досудового розслідування є начальник Головного слідчого управління, слідчого управління, відділу, відділення органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу державного бюро розслідувань, підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України та його заступники, які діють у межах своїх повноважень [1].

Керівник органу досудового розслідування (слідчого підрозділу) наділений контрольно-процесуальними повноваженнями, що визначені КПК України, та організаційними, які регламентуються відомчими нормативно-правовими актами [2, с. 138].

Таке розмежування є дещо умовним, оскільки за змістом окремі процесуальні повноваження співпадають з організаційними. Наприклад, ч. 1 ст. 39 КПК України визначено, що керівник органу досудового розслідування організовує досудове розслідування, але в названому Кодексі відсутнє нормативне визначення цього поняття. Це ускладнює розуміння обсягу і спрямованості повноважень названого керівника на організацію досудового розслідування, породжуючи з цього приводу дискусії серед науковців та фахівців-практиків. Зазначене актуалізувало окреслену проблему та зумовило напрямок даного дослідження.

Окремі питання, які стосуються правового статусу (положення) керівника органу досудового розсліду-

вання, були предметом дослідження низки вітчизняних фахівців, зокрема О. С. Дідковського, В. А. Колесника, О. В. Мазура, П. І. Мінюкова, А. П. Мінюкова, Д. М. Мірковця, О. В. Петкова, М. А. Погорецького, О. В. Рибалко, А. Ю. Сердечної, В. А. Фастовця, М. Є. Шумили, В. П. Янчука та інших вчених. Наукові ідеї, сформовані ними, знайшли відображення у законодавстві та були позитивно сприйняті правозастосовною практикою.

Проте, чимало наукових публікацій щодо окресленої проблематики базується на аналізі норм КПК України 1960 року. Аналогічні питання, що регулюються нормами КПК України 2012 року, досліджувалися обмеженим колом вчених та не охоплюють увесь спектр існуючих проблем. Зокрема, залишається недостатньо дослідженою організаційна складова діяльності керівника слідчого підрозділу. Зважаючи на це, окремі аспекти правового статусу керівника органу досудового розслідування потребують поглибленого студіювання, оскільки без цього ускладнюється належне вирішення завдань кримінального провадження, визначених у ст. 2 КПК України.

Метою статті є розгляд, спираючись на результати досліджень, проведених вітчизняними і зарубіжними фахівцями, а також власні наукові здобутки, окремих теоретичних питань реалізації повноважень керівника слідчого підрозділу в сфері організації досудового розслідування.

Організаційні повноваження керівника органу досудового розслідування органічно пов'язані з процесуальними та у своїй сукупності є невід'ємною складовою його правового статусу [3, с. 224-226].

У ч. 1 ст. 39 КПК України на зазначеного керівника покладено обов'язок організувати досудове розслідування, але в законі відсутнє тлумачення терміну такої «організації» та не визначається перелік його організаційних повноважень у цій сфері. Більшість опитаних слідчих та керівників слідчих підрозділів (52%) вважають, що організаційні повноваження керівника органу досудового розслідування мають визначатися у відповідних відомчих нормативно-правових актах. При цьому, 47% респондентів висловили думку, що удосконалення, насамперед, потребують повноваження керівників слідчих підрозділів (відділів, відділень) регіональних правоохоронних органів.

Енциклопедичний словник визначає «організацію» як «процес або сукупність дій, що ведуть до утворення і вдосконалення взаємозв'язків між частинами цілого» [4, с. 939]. Фахівці у сфері управління, зокрема О. С. Петров, конкретизуючи наведене визначення, вважають, що організацію можна охарактеризувати як процес утворення структури системи та її якісного вдосконалення. При цьому, об'єктом організації є структура певної системи [5, с. 30-31].

А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна та Л. Ю. Гордієнко стверджують, що організація як процес передбачає створення структури об'єкта, яка надає можливість колективу співробітників ефективно працювати над досягненням цілей, поставлених перед об'єктом, та здійснювати координацію завдань і взаємовідносин між особами, що їх виконують [6, с. 266]. Наведене визначення спонукає до аналізу мети та завдань, поставлених перед органами досудового розслідування.

Метою досудового розслідування є швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень, яке базується на додержанні низки визначених у КПК України засад, зокрема принципу верховенства права, відповідно до якого людина, її права і свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Завдання кримінального провадження, зокрема і на етапі проведення досудового розслідування, визначені у ст. 2 КПК України. У свою чергу, відомчі нормативно-правові акти МВС України, СБУ та інших правоохоронних органів основним завданням слідчих підрозділів визначають здійснення досудового розслідування злочинів, віднесених до їх підслідності.

Викладене дозволяє дійти попереднього висновку, що повноваження керівника слідчого підрозділу з організації досудового розслідування мають спрямовуватися на забезпечення проведення слідчими швидкого, повного та неупередженого досудового розслідування кримінальних правопорушень.

Вчені та фахівці-практики, які досліджували означене питання до набуття чинності КПК України 2012 року, вважали, що до поняття організації досудового розслідування входить низка взаємопов'язаних між собою елементів управлінської діяльності. Так, на думку М. І. Скригонька, організація розслідування базується на плануванні, мобілізації сил та чіткій взаємодії слідчих і оперативних співробітників [7, с. 139]. О. Ю. Татаров вважає невід'ємною складовою організаційної функції (лат. «functio» – «обов'язок, повинність») керівника органу досудового розслідування відомчий контроль за законністю проведення процесуальних дій підлеглими слідчими [8, с. 319-320].

О. М. Ларін під організацією розслідування розуміє «раціональний вибір, розміщення і додаток сил, знарядь і засобів, якими володіє слідчий, створення і використання оптимальних умов для досягнень цілей судочинства» [9, с. 59]. В. О. Коновалова до організації розслідування відносить планування, проведення слідчих дій і оперативно-розшукових заходів, їх поєднання, специфіку вирішення розумових завдань та економію процесуальних засобів [10, с. 49-62].

Аналіз наведених визначень дозволяє стверджувати, що науковцями досліджувалися різні рівні організації досудового розслідування – одні розглядали цей процес як тактику розслідування конкретного злочину, організацію роботи слідчого та його методичне і матеріально-технічне забезпечення, а інші – як систему організації розслідування кримінального правопорушення в цілому. З цього приводу заслуговує на увагу думка фахівців, котрі вважають за необхідне розрізняти організацію управління діяльністю слідчого підрозділу та організацію досудового розслідування злочинів. Перше – це управління, що має організацію, яка є стороною цього процесу. Друге – відображає сутність організації діяльності слідчого під час розслідування злочину [11, с. 755], а на сьогодні, зважаючи на новели КПК України 2012 року, – керівника органу досудового розслідування.

У контексті викладеного виникає питання щодо змісту, який законодавець вклав у термін «організація досудового розслідування» (ч. 1 ст. 39 КПК України). Процесуальні повноваження, визначені у ч. 2 ст. 39 КПК України, спрямовані переважно на унормування окремих аспектів діяльності керівника органу досудового розслідування щодо його керівництва процесом досудового розслідування шляхом визначення обсягу навантаження на слідчих, перевірки матеріалів розслідування, надання вказівок тощо. Інші складові діяльності названого керівника пов'язані з розподіленням робочого часу слідчих, його плануванням, методичним та матеріально-технічним забезпеченням процесу розслідування і т. ін., що залишилися за межами предмету правового регулювання кримінального процесуального права та регламентуються відомчими нормативно-правовими актами.

На практиці процес організації досудового розслідування керівником слідчого підрозділу передбачає комплексне використання усіх наданих для цього повноважень, як процесуального, так і організаційного характеру, з метою забезпечити швидке, повне та неупереджене розслідування кримінальних правопорушень. Зважаючи на це, теоретичні питання організації досудового розслідування базуються як на розробках у сфері кримінального процесу та криміналістики, так й низки інших наук – державного управління, прокурорського нагляду тощо.

Залежно від рівня посади, яку займає керівник органу досудового розслідування (відділення, відділ, управління чи Головне слідче управління), він наділяється тим чи іншим об'ємом та змістом організаційних повноважень.

Тобто, якщо процесуальні повноваження керівника органу досудового розслідування не залежать від рівня його посади, то обсяг організаційних повноважень знаходиться у прямій залежності не лише від посади, яку займає зазначений керівник, але й конкретного відомства.

Важливе значення для належної організації досудового розслідування мають методи (грец. «méthodos» – «сукупність прийомів або операцій практичного чи теоретичного освоєння дійсності») та форми (грец. «týpos» – «зразок, модель для чого-небудь»), які застосовуються у цій сфері. Так, до методів відноситься безпосереднє спостереження з метою визначення пріоритетних напрямків діяльності, вивчення і перевірка планів досудового розслідування й матеріалів кримінальних проваджень, узагальнення, аналіз і оцінка результатів розслідування, а до форм – проведення нарад, заслуховування звітів, надання вказівок і рекомендацій, аналітична робота, прийняття відповідних рішень, контроль за їх виконанням тощо.

Таким чином, організація досудового розслідування забезпечується завдяки сукупності взаємопов'язаних між собою основних структурних елементів управлінської діяльності, до яких відноситься аналіз, планування, організація, регулювання, прогнозування та контроль.

Так, аналітична діяльність керівника органу досудового розслідування базується на систематичному опрацюванні інформації щодо криміногенної обстановки, стану розслідування кримінальних правопорушень, роботи підрозділу тощо. Її результати дають змогу своєчасно усувати можливі недоліки в організації досудового розслідування та, за потреби, коригувати його напрямки.

Планування надає організації досудового розслідування цілеспрямованого характеру – сприяє своєчасному вирішенню поставлених завдань, допомагає визначити оптимальні шляхи досягнення мети, забезпечує ефективне використання наявних сил і засобів, позитивно впливає на вдосконалення стилю роботи та взаємодію з іншими органами й підрозділами тощо.

Організація як процес передбачає обрання оптимальної методики досудового розслідування, створення належних умов для діяльності кожного слідчого та розподіл сфер відповідальності між фахівцями з урахуванням їх кваліфікації, рівня підготовки, досвіду тощо.

Регулювання представляє вид управлінської діяльності, спрямований на усунення відхилень, збоїв, недоліків у керованій системі шляхом розроблення і впровадження відповідних заходів. Під впливом регулювання управлінські процеси у сфері організації досудового розслідування відбуваються у заданому напрямку, забезпечуючи здатність цієї системи зберігати рівновагу незалежно від можливих відхилень чи збоїв. При цьому, регулювання спрямовується не лише на усунення самого відхилення, а й причин, що до цього призвели.

Важливим елементом діяльності керівника органу досудового розслідування є прогнозування, потреба у якому зумовлена необхідністю розв'язання як повсякденних завдань в організації досудового розслідування, так і перспективних проблем. Прогнозування представляє собою наукове передбачення, систематичне дослідження стану, структури, динаміки та перспектив управлінських явищ і процесів, властивих суб'єкту й об'єкту управління. Воно досить активно використовується при побудові слідчих версій, обранні тактики досудового розслідування, взаємодії з оперативними підрозділами, органами прокуратури і суду та вирішенні інших поточних питань.

Основним завданням контролю є організація чіткого і неухильного виконання поставлених перед всіма ланками управлінської системи завдань. Контроль – це, насамперед, діяльність щодо спостереження, перевірки відповідності процесу функціонування об'єкту прийнятим управлінським рішенням, виявлення результатів впливу суб'єкта на об'єкт, допущених відхилень від нормативних вимог, принципів організації та регулювання. У межах організації досудового розслідування ним охоплюється виконання письмових вказівок керівника органу досудового розслідування і прокурора, планування слідчим досудового розслідування, дотримання законності та строків кримінального провадження і т. ін. Зазначений контроль має переважно профілактичний характер, здійснюючись з метою запобігання можливим порушенням законності та іншим недолікам при проведенні досудового розслідування.

Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що організаційні повноваження керівника органу досудового розслідування органічно пов'язані з процесуальними повноваженнями та у своїй сукупності є невід'ємною складовою його правового статусу.

Для належної організації досудового розслідування керівник слідчого підрозділу комплексно використовує усі надані йому для цього повноваження, як процесуального, так і організаційного характеру, з метою забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень.

Організація досудового розслідування безпосередньо базується на сукупності взаємопов'язаних між собою структурних елементів управлінської діяльності керівника слідчого підрозділу, а саме – аналізі, плануванні, організації, регулюванні, прогнозуванні та контролі.

Викладені погляди на організаційні повноваження керівника органу досудового розслідування несуть, переважно, теоретичний характер. Тому, маємо надію, до дослідження розглядуваної проблематики долучаться й інші науковці та фахівці-практики, результатом чого стануть пропозиції щодо оптимізації процесу організації досудового розслідування на практиці.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 року // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 9–10, 11–12, 13. – Ст. 88.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Х. : Право, 2012. – В 2-х т. – Т. 1. – 768 с.
3. Нестеренко О. С. Правовий статус керівника органу досудового розслідування в системі СБ України / О. С. Нестеренко // Перспективи діяльності Служби безпеки України у сфері запобігання та протидії злочинності : правовий та оперативний аспекти : Матеріали науково-практичної конференції (м. Київ, 31 травня 2013 року). – К. : НА СБ України, 2013. – С. 224–226.
4. Советский энциклопедический словарь. – М., 1980. – 1599 с.
5. Петров А. С. Что такое организация управления / А. С. Петров. – М. : «Знание», 1967. – 80 с.
6. Мельник А. Ф. Державне управління : навчальний посібник / А. Ф. Мельник, О. Ю. Оболенський, А. Ю. Васіна, Л. Ю. Гордієнко. – К. : Знання-Прес, 2003. – 343 с.
7. Скригонюк М. І. Криміналістика: підручник / М. І. Скригонюк. – К. : Атіка, 2005. – 496 с.
8. Татаров О. Ю. Теоретико-правові і організаційні засади досудового провадження в кримінальному судочинстві : Дис... док-ра юрид. наук за спец. : 12.00.09 / О. Ю. Татаров ; НАВС. – К., 2012. – 600 с.
9. Ларин А. М. Расследование по уголовному делу. Планирование, организация / А. М. Ларин. – М., 1970. – 224 с.
10. Коновалова В. Е. Психология в расследовании преступлений / В. Е. Коновалова. – Х., 1978. – 143 с.
11. Белкин А. Р. Курс криминалистики. Общая часть : учебное пособие / А. Р. Белкин, В. М. Богданов, Э. И. Бордиловский, В. Е. Корноухов. – М. : Юристъ, 2000. – 784 с.
12. Петков О. В. Процесуальні основи діяльності начальника слідчого відділу у кримінальному судочинстві : Дис... канд. юрид. наук за спец. : 12.00.09 / О. В. Петков ; ДЮІ ЛДУВС. – Донецьк, 2009. – 189 с.